कक्षा ६ का 'हाम्रो नेपाली किताब' र 'नेपाली' का नमुना अभ्यासको तुलनात्मक अध्ययन

रोमादेवी ढकाल

त्रिवि दर्ता नं. ९-२-६२७-९५-२००७

क्याम्पस क्रमाङ्क : २१४००४०

क्याम्पस रोल न १४२

शैक्षिक वर्ष : २०६७/०६८

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत सुकुना बहुमुखी क्याम्पस नेपाली शिक्षा विभाग

स्नातकोत्तर (एम.एड) द्वित्तीय वर्षको नेपाली शिक्षा

(नेपा.शि. ५९८) को प्रयोजनको निमित्त प्रस्तुत

शोधपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

नेपाली भाषाशिक्षण विभाग, शिक्षाशास्त्र सङ्काय

सुकुना बहुमुखी क्याम्पस

कोसीहरैचा मोरङ

२०७२/२०१६

प्रतिबद्धता

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली भाषाशिक्षा विभाग स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको नेपा.शि. ५९८ को प्रयोजनका लागि प्रस्तुत **'कक्षा ६ का 'हाम्रो नेपाली किताब' र 'नेपाली' का नमुना अभ्यासको तुलनात्मक अध्ययन'** शीर्षकको शोधपत्र प्रतिवेदन अर्को प्रयोजनको लागि कही कतै पेश नगरेको र अनुसन्धान कार्य अत्यन्त मौलिक रहेको प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछु ।

....

रोमादेवी ढकाल

एम.एड. दोस्रो वर्ष

नेपाली भाषा शिक्षण विभाग

मिति : २०७२/ /

शोध निर्देशकको सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत सुकुना बहुमुखी क्याम्पस नेपाली शिक्षा विभागका स्नातकोत्तर तहका छात्रा रोमादेवी ढकालले **कक्षा ६ का 'हाम्रो नेपाली किताब' र 'नेपाली' भित्र समाविष्ट नमुना अभ्यासहरूको तुलनात्मक अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र मेरो निर्देशनमा कडा परिश्रमका साथ तयार पार्नुभएको हो, उहाँको शोधपत्रप्रति म सन्तुष्ट छु र उचित मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

....

शोधनिर्देशक

दीपकप्रसाद न्यौपाने
सुकुना बहुमुखी क्याम्पस,
कोसीहरैँचा मोरङ
नेपाली भाषा शिक्षा विभाग

मिति : २०७२/ /

कृतज्ञताज्ञापन

सर्वप्रथम शोधशीर्षक छनोटदेखि शोधपत्र तयार पार्दासम्म अलिकति पनि अफठ्यारो महसुस नगराइकन सधैँ उपयुक्त सल्लाह र सुझाव प्रदान सहज वातावरणमा शोधपत्र तयार गर्न सहयोग गर्नुभएकोमा शोधनिर्देशक प्राध्यापक दीपकप्रसाद न्यौपानेज्यूप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

वास्तवमा, शोध छलफल र सोधखोजबाट मात्र निष्कर्षमा पुगिने विषय भएकाले सम्बन्धित विषयका विज्ञ, विशेषज्ञ तथा सम्बद्ध सबैको सहयोग अपरिहार्य हुन्छ । यथा समयमै शोधपत्र तयार गर्न हरदम सल्लाह, सुझाव र सहयोग प्रदान गर्नुहुने विभागीय प्रमुख श्री अमृत आचार्य, गुरुवरहरू गेहेन्द्र खनाल र श्री मेघनाायण श्रेष्ठ ज्यू प्रति हार्दिक कृतज्ञता प्रदान गर्दछु ।

यस शोधपत्र तयारीका क्रममा आइपरेका समस्या समाधानमा आवश्यक सहयोग पुऱ्याउनुहुने मसँगै स्नातकोत्तर तह अध्ययनरत सहपाठी साथीहरु अञ्जु गौतम, मन्दिरा तिम्सिना, सुशिला लुईटेल, रुविना भण्डारीलाई हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

यस शोधकार्यलाई निर्दिष्ट समयमा सम्पन्न गर्नका लागि मलाई बारम्बार सचेत गराइरहने मेरा पति सुरेशमणि ढुङ्गाना, बुबा इन्द्रलाल ढकाल, ससुराबुबा कृष्णप्रसाद ढुङ्गाना, आमा अजुद्धकुमारी ढकाल र सासुआमा विष्णुमाया ढुङ्गाना प्रति म हार्दिक कृतज्ञ छु ।

यस शोधपत्रलाई समयमा नै कम्प्युटर टाइप गरी सहयोग पुऱ्याउनुहुने भाइ इन्द्रमणि ढुङ्गाना लाई धन्यवाद दिन चाहान्छु ।

अन्त्यमा यस शोधपत्रको समुचित मूल्याङ्कनको लागि शिक्षाशास्त्र संकाय, नेपाली शिक्षा विभाग, सुकुना बहुमुखी क्याम्पस, कोसी हरैँचा मोरङ समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।.

मिति : २०७२/　　/　　　　　　　　　　　　　　　　　　शोधार्थी

रोमादेवी ढकाल

सुकुना बहुमुखी क्याम्पस

नेपाली भाषा शिक्षा विभाग

विषयसूची

प्रतिबद्धता पत्र

शोध निर्देशकको सिफारिस पत्र

स्वीकृति पत्र

कृतज्ञताज्ञापन पत्र

सोधसार

विषयसूची

सङ्क्षेपिकृत शब्दसूची

परिच्छेद एक : परिचय

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि १

१.२ समस्याको कथन २

१.३ शोधका उद्धेश्य ३

१.४ अनुसन्धानात्मक प्रश्नहरू ३

१.५ अध्ययनको महत्त्व ३

१.६ अध्ययनको परिसीमा ४

परिच्छेद दुई : सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन र अवधारणात्मक ढाँचा

२.१ पूर्वकार्यको समीक्षा ६

२.१.१ सैद्धान्तिक साहित्यको पुनरावलोकन ६

२.१.२ सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन ७

२.२ पूर्वकार्यको समीक्षाको उपयोगिता ११

२.३ अवधारणात्मक ढाँचा १२

परिच्छेद तीन : अध्ययन विधि

३.१ अध्ययन विधि १३

३.२ जनसङ्ख्या, नमुना र नमुना छनोट रणनीति १३
३.३ अध्ययनको क्षेत्र १४
३.४ तथ्याङ्क सङ्कलनका साधन र तरिका १४
३.५ तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रिया १४
३.६ तथ्याङ्क व्याख्या र विश्लेषण प्रक्रिया १५

परिच्छेद चार : व्याख्या तथा विश्लेषण

४.१ परिचय १६
४.२ 'हाम्रो नेपाली किताब कक्षा ६' मा रहेका नमुना अभ्यासको व्याख्या तथा विश्लेषण २१
४.२.१ शव्दार्थको व्याख्या तथा विश्लेषण २१
४.२.२ विधासम्बन्धी अभ्यासको व्याख्या तथा विश्लेषण २३
४.२.३ व्याकरणसम्बन्धी अभ्यासको व्याख्या विश्लेषण २५
४.२.४ भाषिक सीपसँग सम्बन्धित अभ्यासको व्याख्या तथा विश्लेषण २७
४.३ "नेपाली" कक्षा ६ मा प्रयुक्त नमुना अभ्यासको व्याख्या तथा विश्लेषण ३०
४.३.१ शव्दार्थको व्याख्या तथा विश्लेषण ३०
४.२.२ विधासम्बन्धी अभ्यासको व्याख्या तथा विश्लेषण ३१
४.२.३ व्याकरणसम्बन्धी अभ्यासको व्याख्या विश्लेषण ३३
४.३.४ भाषिक सीपसम्बन्धी अभ्यासको व्याख्या तथा विश्लेषण ३६
४.४ कक्षा ६ को 'हाम्रो नेपाली किताब' र 'नेपाली' मा समाविष्ट नमुना अभ्यासहरुको तुलनात्मक अध्ययन ३९
४.४.१ शव्दार्थको तुलनात्मक अध्ययन ४०
४.४.२ विधासम्बन्धी अभ्यासको तुलनात्मक अध्ययन ४१
४.४.३ व्याकरणसम्बन्धी अभ्यासको तुलनात्मक अध्ययन ४४
४.४.४ भाषिक सीप सम्बन्धी नमुना अभ्यासको तुलनात्मक अध्ययन ४७

परिच्छेद -५ निष्कर्ष र सुझाव

५.१. निष्कर्ष ४९
५.१.१ हाम्रो नेपाली किताब ४९
५.१.२ नेपाली ५०
५.२ तुलनात्मक निष्कर्ष ५१
५.३ सुझाव ५२

५.३.१ नीतिगत तहका लागि ५२

५.३.२ अभ्यास तहका लागि ५२

५.३.३ अनुसन्धान तहका लागि ५३

सन्दर्भ सामग्री

परिशिष्ट

तालिका सूची

तालिका नं.	तालिका विवरण	पृष्ठ नं.
	'हाम्रो नेपाली किताब' भित्र समाविष्ट नमुना अभ्यासको व्याख्या तथा विश्लेषण:	
१	शब्दार्थको व्याख्या तथा विश्लेषण	२२
२	विधा सम्बन्धी अभ्यासको व्याख्या तथा विश्लेषण	२४
३	व्याकरण सम्बन्धी अभ्यासको व्याख्या तथा विश्लेषण	२६
४	भाषिक सीपसँग सम्बन्धित अभ्यासको व्याख्या तथा विश्लेषण	२८
	'नेपाली' भित्र समाविष्ट नमुना अभ्यासको व्याख्या तथा विश्लेषण:	
५	शब्दार्थको व्याख्या तथा विश्लेषण	३०
६	विधा सम्बन्धी अभ्यासको व्याख्या तथा विश्लेषण	३२
७	व्याकरण सम्बन्धी अभ्यासको व्याख्या तथा विश्लेषण	३५
८	भाषिक सीप सम्बन्धी अभ्यासको व्याख्या तथा विश्लेषण	३७
	कक्षा ६ का 'हाम्रो नेपाली किताब' र 'नेपाली' मा समाविष्ट नमुना अभ्यासहरुको तुलनात्मक अध्ययन	
९	शब्दार्थको तुलनात्मक अध्ययन	४०
१०	विधा सम्बन्धी अभ्यासको तुलनात्मक अध्ययन	४१
११	व्याकरण सम्बन्धी अभ्यासको तुलनात्मक अध्ययन	४४
१२	भाषिक सीप सम्बन्धी अभ्यासको तुलनात्मक अध्ययन	४७

शोधसार

शोधशीर्षक : कक्षा ६को 'हाम्रो नेपालीकिताब' र 'नेपाली'कानमुनाअभ्यासको

तुलनात्मकअध्ययन

शोधार्थी : रोमादेवी ढकाल

शोधनिर्देशक : दीपकप्रसादन्यौपाने

क्याम्पस :सुकुनाबहुमुखीक्याम्पस,कोसीहरैचा, मोरङ

पृष्ठ सङ्ख्या : ५३

जम्मापरिच्छेद : ५

शैक्षिकवर्ष : ०६७-६८

शोध प्रक्रिया

प्रस्तुतशोधपत्रत्रिभुवनविश्वविद्यालयशिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपालीभाषाशिक्षाविभागअन्तर्गत एम.एड. (नेपा.शि.५९८) पाठ्यांशको प्रयोजनकालागितयार पारिएको हो । प्रस्तुतशोध अध्ययनकक्षा ६का'हाम्रो नेपालीकिताब' र 'नेपाली'कानमुनाअभ्यासको तुलनात्मकअध्ययनशीर्षकमागरिएको छ ।

यसशोध अध्ययनको मुख्य उद्देश्यकक्षा ६का'हाम्रो नेपाली' र 'नेपाली'भित्र रहेकानमुनाअभ्यासको फरक-फरक कोण बाट विश्लेषण र तुलना गरी उपयुक्त सुझावदिनु हो । यसकालागिशब्दार्थगत, विधागत, तहगत, सीपगत र व्याकरण पक्षलाई आधार मानीव्याख्याविश्लेषण र तुलनागरिएको छ ।

यस शोधपत्रलाई व्यवस्थित ढंगले सम्पन्नगर्नकालागि यस शीर्षक सँग सम्बन्धितविभिन्न लेख, रचना र साहित्यहरूको व्यापकसमीक्षाएवं पुनरावलोकनगरिएको छ । सैद्धान्तिक ढाँचाको रूपमा बिष्णुप्रसादअधिकारी, र पारसमणि भण्डारी र अन्यद्वारा लेखिएकाभाषा शिक्षण र भाषाविज्ञानमा भएकानमुनाअभ्यास सम्बन्धी सिद्धान्तलाई प्रस्तुतगरिएको छ ।सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकनअन्तर्गत स्नातकोत्तर अध्ययनको क्रममा नेपालीविषयको नमुनाअभ्यास सम्बन्धीगरिएकाशोध कार्यहरूकाविश्लेषण, निष्कर्ष र सुझावहरूलाई आधार मानिएको छ ।

यस अध्ययन सम्पन्नगर्नकालागि पुस्तकालयीय अनुसन्धानविधिको प्रयोग गरिएको छ । तथ्याङ्क सङ्कलन र विश्लेषणका लागि संगठन, वर्गीकरण तालिकीकरण, साङ्ख्यिकरण, अर्थापान, प्रतिशताङ्क आदिको प्रयोग गरी वर्णन व्याख्या र विश्लेषण गरिएको छ ।

प्रस्तुतशोधपत्रको लागिहाम्रो नेपालीकिताब र नेपालीमाभएकानमुनाअभ्यासको छुट्टा छुट्टै विश्लेषण गरी त्यसकाआधारमातुलनात्मकविश्लेषण गरिएको छ ।दुवै पाठ्यपुस्तककानमुनाअभ्यासहरूलाई एकै ठाउँमा राखीशब्दार्थगत, तहगत, सीपगत र व्याकरणगत अभ्यासहरूको तुलनात्मकनिष्कर्ष निकाली सुझाव समेत पेश गरिएको छ ।

प्रस्तुतशोधको हाम्रो नेपालीकिताबमाभन्दा नेपालीकिताबमानमुनाअभ्यासमाविविधताल्याउनखोजिएको, नेपालीमा सरल देखि जटिलको क्रम स्तरण गरिएको, दुवै पाठ्यपुस्तकमाबोध प्रयोग र सिर्जनापक्षको सन्तुलनअसमान रहेको निष्कर्ष रहेको छ । यस शोधमाभाषिक सीप सँग सम्बन्धितअभ्यास अन्तर्गत सुनाइभन्दा पढाइ, पढाइ भन्दाबोलाइ, बोलाइभन्दा लेखाइमाजोड दिएर नमुनाअभ्यास संयोजन गरिएको छ । यस शोधको निष्कर्षले नमुनाअभ्यासकाप्रश्नहरूमाविविधता र पर्याप्तताहुँदै आएको बुझ्न सकिन्छ । साथै यसको निष्कर्षमादुवै पाठ्यपुस्तकमाविधागतअभ्यास, व्याकरण अभ्यास, शब्दभण्डार, उच्चारण हिज्जे र सिर्जनात्मकअभ्यासलाई छुट्टा छुट्टै रूपमा प्रस्तुतगरिएको कुरा समेत प्रष्ट हुन्छ ।

यस शोधको सुझावमादुवै पाठ्यपुस्तकमा शब्दभण्डार अन्तर्गत अनेकार्थक शब्द, उखानतुक्का, लाई राम्ररी समेट्न भनिएको छ । यसमाविधासम्बन्धीअभ्यासहरूलाई सिकारुको रुचिअनुकूलबनाउनप्रयोगात्मक र सिर्जनात्मकप्रकृतिकाअभ्यासहरूको मात्रा बढाउँदै सन्तुलनमिलाउन सुझाव प्रस्तुतगरिएको छ । यसमा शुद्ध लेखाइ र पढाइको विकासकालागि लेख्य चिन्ह सम्बन्धीनमुनाभ्यासलाई बढाउन सुझावप्रदानगरिएको छ । यस शोधमाशब्दभण्डारको विकासकालागिशब्दार्थ सम्बन्धीनमुनाअभ्यासहरू दिदा कठिन शब्दको अर्थ खोज्न शब्दकोशको प्रयोगमाप्रोत्साहितगर्न समेत सुझावप्रदानगरिएको छ ।

यस शोधको शैक्षणिक प्रयोजन हाम्रो नेपालीकिताब र नेपालीभित्र रहेकानमुनाअभ्यासहरूको सबल र दुर्बल पक्ष केलाउँदै लेखक, शिक्षक, शिक्षकनिर्देशिकानिर्माता र सरोकारवालाहरूलाई त्रुटि निवारण गर्न सहयोग पुऱ्याउनु रहेको छ ।

सङ्क्षेपिकृत शब्दसूची

क्र.सं.	संक्षिप्त रुप	पूर्ण रुप
१	अ.प्र	अप्रकाशित
२	क्र.स	क्रमसङ्ख्या
३	वि.सं.	विक्रम सम्वत्
४	पृ	पृष्ठ
५	सु	सुनाइ
६.	बो	बोलाइ
७	प	पढाइ
८	ले	लेखाइ
९	नेपा.शि.	नेपाली शिक्षा
१०	त्रि.वि.	त्रिभुवन विश्वविद्यालय